

טעימה מכתבי בנושא....

הפילוסופיה שמאחורי "הנדנדה" בתוכנית לימודים בחינוך טכנולוגי: בין מעשה לעיון

הקדמה

הצעה זו באה להדגיש את חשיבות היחס בין הניסיון לבין התיאוריה בהליך למידה. חשיבות זו מגיעה לידי ביטוי בדיון המעמיק במהות של ידיעה. כיצד מגיעים לידיעה? אודות תפיסת הידיעה מנקודת מבט דוגמטית לעומת נקודת מבט שאיננה דוגמטית, כזו המאפשרת פתיחות לחוויית וניסיון הלומד ופתיחות גבולות לחופש בחירה בתהליך למידה. מטרת מחקר זו לפתח ולתכנן תוכנית לימודים הממוקמת במקום אופטימלי המאפשר למידה, על גבי הציר שבין תוכנית לימודים דוגמטית הנלמדת באמצעות אינדוקרנציה לבין תוכנית לימודים שאיננה דוגמטית הנלמדת תחת מטרייה פדגוגית המאשרת מקום לניסיון הלומד ולחווייתו. במילים אחרות, מציאת איזון אופטימלי בתוכנית לימודים בין תיאוריה לבין מעשה.

אם נביט מהשקפת מבט דוגמטית על לימוד ידיעה של דבר מה, נראה כי היה זה אפלטון שהעלה את רעיון האידאות המוחלטות. אידאות כתפיסה לדבר הראוי ביותר של תופעה. מבחינת אפלטון האידאות אינן חומריות ומאחר והן מעבר לחומר הן מתקיימות תמיד. דבר ההופך את האידאות לאובייקטיביות ונצחיות. כך שניתוח מטרת החינוך מבחינת אפלטון, היא החתירה לאמת. ואמת כאידאה היא מוחלטת ולכן כל אמת אליה נתחנך באמצעות דיאלוג, היא אמת יחסית לאמת מוחלטת. באמצעות השכל ניתן להתקרב לאמת (אפלטון, 1997). דברי אפלטון מעלים בקרבי תהייה מרכזית והיא אופן הובלת הדיאלוג אשר נעשה באמצעות שאלות המחנך יכול גם הוא להיות מכוון. האם שיח עם מורה השואל שאלות יכול להיות ניטרלי ונטול כיוון? אולי המחנך רק מספק אשליה למתחנך כי הוא מגיע לתובנות אובייקטיביות בשם השאיפה להתקרב לאמת מוחלטת? (דבר המזכיר את חינוך אמיל מאת רוסו) אך אם השיח כאן מובל ע ידי דמות דומיננטית השואלת שאלות, מדובר בשיח מכוון מטרה, שיח נמשל. דבר הפותח את השיח אודות שני נושאים: האחד, שיח העוסק באיזון שביחסי מורה-מתחנך עליו דנים פאולו פריירה ורוסו. השני, שיח שמוביל לדיון במשל המערה של אפלטון וכן שיח של מעמדות המושלים לעומת פועלים, דבר שמדגיש ומחזיר שיח בנושא חינוך הקשור בסוג חברה הקיימת במדינה.

בטרם אפתח את הדיון הרחב ביחס מורה-מתחנך במהלך למידה או ביחס מעמדות קיימים במדינה, ראוי לאפשר השקפה נוספת למושג ממנו הכול מתחיל: מושג האידאה. בהתייחס לאותו מושג בדיוק הפילוסוף לוק (שראוי לציין כי היה רופא ועסק בפוליטיקה) ראה באידאות כמושא מחשבות האדם (mind), המהווה אופן תפיסת העולם. מבחינת לוק, האפיסטמולוגיה של בני האדם אודות מושא המחשבה נקבע על ידי אופן ההתנסות שלהם. כלומר התודעה מתמלאת

במגוון ידיעות ובתבונה באמצעות הניסיון. תפיסה זו תולה את כובד המשקל בלימוד ידיעה בהתנסות. מכאן שיש ניגוד מוחלט לטענת דקארט הטוען שתחושות לבדן אינן מהוות ידיעה, אלא הפרשנות לתחושות מהוות ידיעה. לפי דקארט המודעות של התודעה לפעולה מתבצעת על ידי השכל ולא על ידי החושים והיכולת להגיע לאידאה הינה יכולת מולדת. מבחינת לוק, אידאה שאיננה נתונה בניסיון, בהכרח נבנתה באמצעות אומדן כלשהו מאידאות אשר נתונות בניסיון. כך חילק את האידאות לשתיים: אידאות פשוטות המושגות מניסיון ישיר של החושים ואידאות מורכבות הנשענות על אומדן כלשהו מהניסיון. לוק דיבר על "סובסטנציה" כהנחת יסוד למחשבה בה כל אידאה נשענת על שכבה בסיסית יותר של עצם שקשה לנו לתפוס בחושים (איירס, 2001).

ארצה לרגע למשוך במושכות ולעצור גלגלי הדיון בכדי למקד אותו. ניתן לראות מהכתוב לעיל כי הדיון סביב אידאה ומהותה מצוי על נדנדה שבקצה אחד עומד הניסיון התלוי בחושים ובתפיסה של הניסיון ובקצה השני של הנדנדה עומד הדבר עצמו המוחלט ולכאורה לפי אפלטון אובייקטיבי. כך שהמעשה החינוכי להגעה לאידאה הוא דיון אודות אופן השליטה בנדנדה ולמי כובד המשקל הולך: לניסיון ולחושים? או לאמת מוחלטת אובייקטיבית?

אם ישנם דברים אשר לבני האדם אין את האיכויות לתפוס, נפתח כאן פתח לספק אודות טיב התפיסה החושית של האדם ומכאן עולה בקרבי שאלה אודות טיב האידאות על פי לוק. מהן טיבן? האם הן נובעות מהסבר סיבתי הנראה לעין של בן האנוש? או האם מסתתר תחתן הסבר תכליתי, תלאולוגי עקב הרציונליות האנושית המונע מגורם שאיננו יכול להיתפס על ידי חושי האדם? אותו "עצם" שיש להניח שקיים גם אם איננו נראה או נתפס בחושים (הסובסטנציה). התכלית הזו יכולה להיות תכלית אלוהית, דתית. בהקשר לדיון החינוכי של העניין, אם הלומד לומד בהתבסס על חוויה אישית שלו (אידאה פשוטה) או מחוויה אישית של מוריו (אידאה מורכבת)? או האם הדיון כאן הוא בכלל אודות דברים שאינם יכולים להיתפס בחושים האנושיים ולכן יש להניח הנחת בסיס רציונלית שהדברים צריכים להיות כפי שהם משום שכך פועל העולם? ובהקשר החינוכי, האם על הלומד לקבל את תוכנית הלימודים והחומר המוגש לו בדמות שיעור בכיתה כפי שהוא עקב חינוך לאקסיומה רציונלית אליה גדל וחונך? זו המתחפשת לאמת מוחלטת אובייקטיבית אליה חתר אפלטון או שמא עליו להתנסות ולהבין כי הדברים פועלים כפי שהם משום שחושיו מתורגמים לתפיסה של סיבה ותוצאה מניסיון? שאלות אלו פותחות את השיח בנוגע למעשה חינוכי ראוי הנע על הציר שבין חינוך דוגמטי, אינדוקטרינציה לבין חינוך שאיננו דוגמטי ומאפשר לתלמיד חופש בחירה.

כך שארצה לחלק לשיח מקדים העוסק בנדנדה בין הניסיון והחושים לבין אמת מוחלטת. במילים אחרות, האם ידיעה ראויה להיקרא אידאה משום שהיא תלויה בניסיון או באמת מוחלטת? לאחר מכן מן הכרח לדון במי מנדנד את הנדנדה? קרי, אודות היחס ביחסי מורה – מתחנך עליהם דנים פריירה ורוסו. לאחר מכן המעשה החינוכי באמצעותו שואפים להגיע לידיעה האם הוא מעשה דוגמטי, אינדוקטריני או מעשה שאיננו דוגמטי ומאפשר שיח אמיתי, כנה ואפשרויות בחירה אמיתיות ללומד?